PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

Necmettin Özçelik Arşivi

Çanakkale Savaşları; Müslüman Türk milletinin Anadolu'daki kaderini belirleyen en önemli savaş olması bakımından bizim tarihimizde olduğu kadar dünyada emperyal güçlerin mağlubiyete uğrayarak sömürülen milletlere umut ışığı olması bakımından dünya tarihinde de önemli bir yere sahiptir. Çanakkale Savaşları, Müslüman Türk milletinin tüm yoksulluk ve yoksunluklara rağmen azminin, vatan sevgisinin ve imanının modern teknolojiye sahip devasa ordulara nasıl galip geldiğini gösteren olağanüstü şartların savaşı olmuştur. Bu sebeple milletimizin kolektif hafızasında derin bir tesir bırakan Çanakkale Savaşları ile ilgili İslam kültüründen beslenen, halk inançlarıyla şekillenen çeşitli halk anlatıları teşekkül etmiştir.

Bu yazıda kolektif hafıza ve halk anlatıları bağlamında Çanakkale Savaşları'nın milletimizin kolektif hafızasındaki yeri ve genç nesillerin milli kimliklerinin oluşumundaki önemi örnek metinlerle ele alınacaktır.

Çanakkale Savaşları

Türk tarihi içerisinde sebep ve sonuçları itibarıyla oldukça önemli bir yere sahip olan Çanakkale Savaşları'nda Müslüman Türk ordusu, on binlerce şehit vermesine rağmen olağanüstü bir başarı göstererek İtilaf Devletleri'ni yenilgiye uğratmıştır. İki safhada meydana gelen Çanakkale Savaşları'nın ilk safhası 3 Kasım 1914 ve 18 Mart 1915 tarihleri arasında gerçekleşen Deniz Savaşları'dır. İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşan düşman donanması, Çanakkale Boğazı girişinde uçakların da desteğiyle Seddülbahir, Ertuğrul, Kumkale ve Orhaniye tabyalarını yerle bir ederek Çanakkale Boğazı'na girmiştir. Düşman donanması 18 Mart 1915'te ise 400 gemi ile büyük bir taarruz harekâtına başlamıştır. Düşmanın taaruzuna insan üstü bir azimle karşılık veren Müslüman Türk ordusu, düşman donanmasının Çanakkale Boğazı'nı geçmesini engellemiş, düşman kuvvetleri yaklaşık altı saat devam eden Savaş'ta yenilerek geri çekilmiştir. Hiç beklenmeyen bu ağır yenilgiden sonra düşman kuvvetleri Gelibolu Yarımadası'na üç koldan asker çıkartarak İstanbul'a karadan yürümeye karar vermiştir. Böylece savaşın ikinci safhası olan ve 25 Nisan 1915 - 8/9 Ocak 1916 tarihleri arasında yapılan Kara Savaşları başlamıştır.

Deniz Savaşları'nda başarılı olamayan İngiliz ve Fransız orduları, toplam 14 ay 6 gün süren kara savaşlarında da başarılı olamamış, Türk ordusunun destanlaşan savunması karşısında hezimete uğramışlardır. Müttefikler 3 Ekim'den itibaren 8-9 Ocak 1916 tarihine kadar Anafartalar, Arıburnu ve Seddülbahir'den geri çekilmek zorunda kalmışlardır.

Böylece Müslüman Türk ordusu, Kanuni Sultan Süleyman döneminden sonra yaşanan toprak kayıplarını durdurmuş, Türk milletinin Anadolu topraklarındaki geleceğinin garanti altına almış, İngiliz ve Fransız ordularıyla temsil edilen emperyalist güçle-

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

re unutamayacakları bir ders vermiş ve sadece yaşadığımız coğrafyada değil tüm dünyada emperyalizmin gururunun kırmıştır.

Kolektif Hafıza

Kolektif hafıza; aile, soy, boy ya da millet gibi farklı özellikler gösteren sosyal bir topluluğun bir araya gelmesini sağlayan "ortak bir kimlik"tir. İnsanların tecrübe ettiği tarihî ya da sosyal olayların hafızalarında, his ve hayal dünyalarında bıraktığı farklı izler, toplum içinde kolektif bir hafızanın oluştuğunu gösterir. Geçmişle ilgili hemen her türlü bilginin bireyler arasında paylaşımı ve gelecek nesillere aktarımı, topluluk içinde kolektif bir hafızanın oluşmasını sağlar.

Necmettin Özçelik Arşivi

Sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamları bu bilgi paylaşımının ve akışının ana kaynağını oluşturur. Bu kültür ortamlarından edinilen bilgi ise kolektif hafızayı teşekkül ettirir. Kolektif hafıza, toplumları geçmişlerini birlikte hatırlamaya sevk eder. Birlikte hatırlama, sözlü kaynaklardan kuşaktan kuşağa geçen mit, efsane, destan vb. halk anlatılarının paylaşımı ya da farklı ritüeller, inanç ve pratikler, davranış biçimleri, vb., etkinlikleri kapsayan bir süreç de olabilir.

Kolektif hafızanın oluşması için herhangi bir ortak geçmişin seçilmesi yeterlidir. Ancak bu geçmiş, insanların his ve hayal dünyalarını etkileyerek onları yönlendirmeli, insanları belli bir amaç etrafında bir araya gelmeye teşvik etmeli yani sosyal ve kültürel bir davranış şekline dönüşmelidir. Kolektif hafıza bu yönüyle toplumların birlikte hareket etmesinde gerekli olan motivasyonu sağlar.

Muhtevalarında millet için derin anlamlar ifade eden bir tarihi barındıran; Türk ordusu vb., kurumlar, 18 Mart Çanakkale Zaferi Kutlama Programları vb., kültürel pratikler, Çanakkale Şehitlikleri, Çanakkale Şehitler Anıtı vb., fiziksel mekânlar, Çanakkale Şehitlerini Anma Programları vb., resmi anma törenleri, Çanakkale Anzak Günü, Sarıkamış Şehitlerini Anma Yürüyüşü ve Saygı Nöbeti vb., kolektif temsiller, halk anlatılarının temelini teşkil eden şahsi tecrübeler, milli kimliğin inşasında ve korunmasında çok mühim bir yer işgal eden kolektif hafızayı besleyen birer unsurdur. Toplum hayatında birer hafıza deposu işlevi gören bu unsurlar aynı zamanda toplum içindeki kuşak farklılıklarını ortadan kaldırır geleceği inşa eden geçmişin bilgisinin genç nesillere aktarımını sağlar.

Özgür Sanal Arşivi

Dolayısıyla kolektif hafıza; şahsi tecrübe ve hayat hikâyelerinde, milleti yücelten aynı zamanda millet için ortak geçmiş ve ortak gelecek ufku çizen mit, efsane, memorat, destan vb. halk anlatılarında, sözlü tarihte, gelenek ve göreneklerde, dil

Necmettin Özçelik Arşivi

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

ve edebiyatta, sanat ve popüler kültürde tezahür edebilir.

Bir Halk Anlatısı Türü "Memorat"

Çanakkale Savaşları ile ilgili anlatılan memorat örneklerine geçmeden önce toplumsal ve kolektif hafızada önemli bir yer işgal eden bir halk anlatısı olan "memorat" kavramı üzerine durmanın faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Latince kökenli bir kelime olan "memorat" "hatırlama, hatırlayan" anlamlarına gelen "memor" kelimesinden türemiştir. Halk bilimsel bir terim olarak memoratlar, folkloristler tarafından şöyle tanımlanmıştır: "Anlatan kişinin kendi geleneksel inançları çerçevesinde yorumladığı ve olağanüstü bir varlıkla nasıl bizzat karşı karşıya kaldığını veya paranormal bir olayı nasıl tecrübe ettiğini açıklayan anlatılar için kullanılan teknik bir terimdir. Hepsi olmasa da bazı uzmanlar, bu terimi tecrübeyi yaşayan kişinin yakın akrabaları veya arkadaşlarını da kapsayacak şekilde genişletirler. Bu anlatılar, bir inancın ve onun duygusal veya sosyal etkilerinin güncelliğini gösteren mükemmel kanıtlardır ancak efsanelere kıyasla daha az derlenmişlerdir."

Enver Paşa
Necmettin Özçelik Arşivi

Memoratlar bir kısım araştırmacılar tarafından tıpkı menkıbeler gibi efsanelerin alt bir türü olarak da düşünülmüştür. Ancak diğer bir kısım halk bilimciler ise; memoratlarda yaşanan olağanüstü tecrübenin, bizzat yaşayan kişi tarafından anlatılması ya da olayı aktaranın, yaşayandan bizzat dinlemesi sebebiyle memoratları farklı bir tür olarak değerlendirmişlerdir.

Toplum içinde hemen herkes tarafından tecrübe edilen olağanüstü olaylar olması ve insanların bu tür sıra dışı olaylara gösterdiği ilgi sebebiyle sözlü kültür ortamında geniş bir icra alanı bulunan memoratların kesin hatlarla belirlenmiş bir formu olmadığı gibi anlatıcısı, dinleyicisi, icra ortamı ve mekânı da farklılık gösterir. Olağanüstü olayı bizzat yaşayan kişiler tarafından anlatılan memoratlar bizzat yaşayan kişilerden aktarılan memoratlara göre daha hacimli ve ayrıntıdır.

Memoratların teşekkülünde insanoğlunun içinde bulunduğu psikolojik durum oldukça önemli bir yer tutar. İnsanların günlük hayatta şahsi, ailevi ve toplumsal alanlarda yaşadığı ve etkilendiği önemli olaylar ya da önemsenmeyen ancak kısa süreli belleğe kaydedilerek bilinçaltına atılan geçici durumlar, uyku ile uyanıklık arası psikolojik bir sarsıntı sonucu ortaya çıkarak memoratların teşekkülüne zemin hazırlar.

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

Memoratlar anlatıcıya bağlı olarak dinî ve din dışı tecrübelere yer vermekle birlikte muhtevalarında hem yerel hem de evrensel unsurlar barındırabilirler. Türk sosyo-kültürel yapısı içinde yer alan sosyal olarak kabul edilmiş ve iletişim kurulduğuna inanılan olağanüstü varlıklar olarak; cinler, şeytanlar, periler, alkarısı, ağırlık, karabasan, Hızır Aleyhisselam, evliyalar, ölüler ve yazımızın ana konusunu teşkil eden şehitler memoratların temalarını oluşturur.

İşlevsel özelliklerine baktığımızda memoratların; topluma ait sosyal değerlere dikkat çekerek onları kuvvetlendirip doğruladığını söyleyebiliriz. Bu anlamda memoratlar, toplumun sosyo-kültürel yapısını oluşturan insani, ahlaki ve İslamî pek çok değerin toplum tarafından yaşatılmasında oldukça önemli bir işleve sahiptir.

İşte tüm bu hususiyetlerinden dolayı toplumsal ve kolektif hafızada, sözlü edebiyat geleneğimiz içinde derin izler bırakan Çanakkale Savaşları'nda, şehitlerimizle ilgili de pek çok memorat sözlü kültür içerisinde yaşatılmaktadır.

Çanakkale Şehitleri İle İlgili Memoratlar

Çanakkale Savaşları ile ilgili sözlü kültür geleneğimiz içinde kolektif hafızayı besleyen pek çok efsane, menkıbe ve memorat teşekkül ederek geçmişten günümüze nesilden nesile aktarıla gelmiştir. Tüm bu anlatıları ele almak yazımızın sınırlarını zorlayacağı için bu yazıda daha çok Çanakkale Şehitlikleri'nin kişisel olarak ya da uzman rehberler eşliğinde başta üniversite öğrencileri olmak üzere genç nesiller tarafından gezilmesi esnasında, Çanakkale şehitleriyle iletişime geçildiğini anlatan memoratlar ele alınmıştır:

1. Çanakkale Şehitliği Gezisinde Görülen Şehitler: 2012 yılında Çanakkale'ye bir gezi düzenlenmişti, teyzemle beraber ben de katılmıştım. Gezide bize bayan bir hoca rehberlik ediyordu. Rehberimiz gezi boyunca bize çeşitli hikayeler anlattı; Bunlardan biri şöyle; "Buraya çok fazla grup getiriyorum. Bir keresinde bayan bir grup getirmiştim. Grup içinde bir kadın diğerlerinden biraz farklı davranıyordu. Merak ettim, yanına giderek neden farklı davrandığını sordum ama bana cevap vermedi. Bütün gezi boyunca üzgün ve rahatsız bir haldeydi. Şehitlik civarını gezerken bir yerde aniden arabayı durdurdu. Bunu neden yaptığını anlamadık. Sonra geziye devam etti. Ziyaret edilecek yerleri ziyaret etti. Fotoğraflarını çekti. Ama gruptakilerle fazla muhabbet etmedi. Gezi bittikten sonra da telefon numaramı aldı. Geziden sonra bir gün beni aradı ve o gezide yaşadıklarını şöyle anlattı: "Çanakkale Şehitliği gezisi esnasında yolda bir tabur asker ve başlarında da tabur konutanını gördüm. Bu rütbeli asker bana selam duruyordu. Onun bu halini görünce çığlık attım ama etraftaki hiç kimse duymadı. Daha sonra bu bir tabur eskeri kimsenin görmediğini fark ettim. Bu yüzden bir şey söyleyemedim ve çok korktum. Gezi sırasında ben ürktüm ya, işte o an tabur yolun karşısına geçiyordu. Şöförün onları ezeceğini düşündüm ama şöför onları hiç fark etmedi bile. Yani onları sadece ben görüyordum. Bütün gezi boyunca bu askeri ve onun taburunu görmeye devam ettim. Sanki beni takip ediyorlardı. Sonunda gezi bitip de ben otobüse binip evime geldiğimde baktım ki asker yanındaki taburuyla yine karşımda duruyor. Otobüs beni bırakıp gittikten sonra asker yanıma geldi; 'Benim görevim size evinize kadar

Necmettin Özçelik Arşivi

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

Seyit Onbaşı

eşlik etmekti. Görevimi yerine getirdim, siz sağ salim evinize döndünüz. Ben tekrar Çanakkale'ye dönüyorum.' diyerek yanımdan ayrıldı." diye anlatmış. Bu olay beni çok etkilemiş, bana Çanakkale şehitlerinin Şehitliği gezen kişileri koruyup kolladığını düşündürtmüştü (Yıldız Tulgar).

2. Seyit Onbaşı'nın Üniversiteli Gence Yardımı: Anadolu'nun ücra köşesinden bir öğrenci vatansever olduğu için Çanakkale Savaşı ile ilgili pek çok kitap okur. Üniversiteye hazırlanır ve Çanakkale 18 Mart Üniversitesi'ni tercih eder. Üniversite'ye girdikten sonra düzenli olarak şehitliği ziyaret eder. Yine bir gün şehitlikte ufka bakıp Savaş anını düşünürken, birdenbire olağanüstü bir şekilde savaşın yaşandığı ana gider ve burada top seslerini, silah seslerini, insanların bağırışlarını, çığırışlarını duyar çok etkilenir. O esnada yanına üç asker gelir. Bu askerlerden biri Seyit Onbaşı'dır. İçinde bulunduğu bu durumdan çıktıktan sonra kendine gelir. Yaşadıklarına inanamaz. Şehitlikten ayrılır. Aradan hayli bir zaman geçtikten sonra ciddi bir kaza geçirir. Yaralanır ve komaya girer. Komadayken yanına üç kişi gelir. Gelen bu kişiler; "Müjdeler olsun evlat iyileşeceksin tekrar ayağa kalkacaksın." derler. Öğrenci habere sevinir ama bu kişileri tanıyamaz; "Siz kimsiniz?" der. "Evlat sen bizi tanımadın mı? Sen her zaman Şehitlik'te bizi ziyarete gelirdin şimdi de biz seni ziyarete geldik. Ben Seyit Onbaşı yanımdakiler de sıhhıye arkadaşlarım." der. Seyit Onbaşı ve sıhhıye arkadaşları bu genci tedavi ederler. Genç iyileşir, hayatına devam eder (İrfan Çelen).

3. Kaybolan Gençlere Yol Gösteren Şehit: Bir gün bir grup üniversite öğrencisi Çanakkale Şehitler Anıtı'na geziye gitmişler. Etrafta gezerlerken kaybolmuşlar. Yolu ve çevreyi bilmedikleri için hiçbir şey yapamamışlar. Akşam olmuş, yorulmuşlar. Ümitsizlik içindeyken karşılarına tanımadıkları bir adam çıkıvermiş. Bu adam gençlere gidecekleri yolu tarif etmiş. Hatta onlarla birlikte normal bir insanmış gibi konuşa konuşa yürümüş. Gençlere; "Dikkat edin şurda şu var, burada bu var." falan diye etrafı tanıtmış. "Şu yoldan yukarı çıkacaksınız." demiş. Yolun sonuna geldiklerinde gençler teşekkür etmek için adama yöneldiklerinde adamın ortadan kaybolduğunu görmüşler. Kendilerine yardım eden bu kişinin bir Çanakkale şehidi olduğunu anlamışlar (Hüsniye Kapustu).

4. Torunlarını Ziyarete Çağıran Çanakkale Şehidi: Bir grup üniversite öğrencisi bir araya gelirler ve Çanakkale gezisi yapmak için karar alırlar. İçlerinden bir öğrencinin babası geziye gitmesi için oğluna izin vermez. Babası o gece bir rüya görür. Rüyada ak sakallı nur yüzlü bir dede babayı oğluna izin vermesi için ikaz eder. Bunun üstüne babası ertesi gün oğluna izin verir. Grup yola çıkar ve Çanakkale Şehitliği'ne gelir. Şehitliğe girer girmez oradaki bir mezarlık genci âdeta kendine doğru çeker. Genç o mezarlığın yanına gelince gözyaşlarını tutamaz ve ağlamaya başlar. O anda ilginç bir şey fark eder. Mezarlığın üstünde o gencin köyünün adı yazılıdır. Demek ki o yüzden bu mezarlık beni kendine çekti diye düşünür. Bunun üstüne ordaki ismi not eder. Birkaç gün sonra geziden dönünce genç, babasına gördüklerini anlatır ve yazdığı notu gösterir. O an babası donakalır çünkü o isim Çanakkale Savaşları'nda şehit olan dedesinin ismidir. Adam ağlamaya başlar. Oğlu babasına neden ağladığını sorar. Adam; "Bu kişi bizim büyük dedemiz. Yıllar önce Çanakkale Savaşları'na gidip geri dönmemiş. Bu zamana kadar gidip hiç ziyaret etmedik demek o bizi yanına çağırdı." diyip geçen gece gördüğü rüyayı oğluna anlatmış. Bunun üstüne ailecek toplanıp şehitliğe dedelerini ziyarete gitmişler (Nuray Karaarslan).

5. Çanakkale Anıtı'ndan Gelen Uğultu: Anlatacağım olay, 1985-1988 yılları arasında Balıkesir, Erdek'te görev yaparken oldu. Gemide olduğumuz için devamlı İzmir Çeşme'ye, Çanakkale'ye Gökçeada'ya görev amaçlı gidiyorduk. Bir seferinde Çeşme'den geliyorduk. Şafak vaktinde Çanakkale Anıtı'nın olduğu kısımdan geçiyorduk. Deniz sakin etrafta yoğun bir biçimde yosun kokusu vardı. Martılar gökyüzünde uçuşuyorlardı. Anıta yaklaştıkça çevrede bir uğultu duyulmaya başladı.

Komutanımız geminin motorlarını stop ettirdi. Öyle bir sesti ki insanın içini ürpertiyordu. Derinlerden gelen bu güçlü uğultu yavaştan yavaştan bizleri etkisine almıştı. Komutanımız yanımıza gelerek şunları söyledi. "Çocuklar, evlatlarım, duymakta olduğunuz bu ses Çanakkale Savaşı'nda ölen yüzbinlerin feryatlarıdır. Şu an üzerinden geçtiğimiz mavi suların altında yüzbinlerce tayfa, gemileriyle birlikte sonsuz maviliğin koynunda istirahat ediyorlar. Duyulan bu uğul-

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

tu denizin altından, Çanakkale sırtlarına, Anafartalar'a, Gelibolu'ya kadar tüm Çanakkale'yi her sabah şafak vakti sarar. Bütün yamaçlara, denize bu şehitlerin, savaşta ölen yüzbinlerce insanın feryatları, ölüm anında yaşadıkları acının korkusu sinmiştir." dedi.

Ardından geminin motorları çalıştı; biz yolumuza devam ettik. Çanakkale'den her defa geçerken içim ürperir ve Türk'ün Çanakkale'nin her taşına her karış toprağına denizin her damlasına akıttığı kan, döktüğü ter ve her yere işlediği vatan sevgisinin önünde daima saygıyla eğilirim (Özkul Çobanoğlu).

Sonuç

Türk halk kültürü içerisinde tabiatüstü güçleri olduğuna inanılan varlıklardan biri de Allah, din, vatan ve millet uğruna canlarını veren şehitlerdir. Milletimiz tüm bu değerler için gözlerini bile kırpmadan canlarını veren şehitler ve onların şehadetine sebep olan tarihî hadiseler hakkında pek çok memorat üreterek toplumsal ve kolektif hafızaya kaydetmiştir. Şehitlerle ilgili bu tür memoratların en temel kaynaklarından biri de hiç şüphesiz; Bakara Suresi'nin, 154. ayetinde ifade edildiği üzere; "Allah yolunda öldürülenlere 'ölüler' demeyin. Bilakis onlar diridirler, lakin siz anlayamazsınız." vb., ayetlerle Allah yolunda savaşırken şehit olmanın önemini ifade eden yüce Kitabımız Kur'an-ı Kerim'dir.

Kur'an ve Hadislerin de tesiriyle Türk halk kültürü içinde şehitlere bu arada da Çanakkale Savaşları'nda şehit olan tüm Mehmetçiklerimize çok büyük saygı gösterilir. Şehitlerimizin mezarları ziyaret edilir, onların ruhunu incitecek davranışlardan kaçınılır. Şehitlerin ölmediklerine ve yaşayan nesiller üzerindeki tasarruflarının devam ettiğine ve milleti koruyup kolladıklarına inanılmaktadır. Tüm bu inanç ve paratikler efsane, menkıbe ve özellikle de memorat türü halk anlatılarında dile getirilerek toplum içinde nesilden nesile aktarılır ve böylece millet için hayati öneme sahip tarihî kişi ve şahıslar ölümsüzleştirilerek milli kimlik inşa edilir.

Kaynakça

Gökçen Başaran İnce, "Medya ve Toplumsal Hafıza", **Kültür ve İletişim / Culture & Communication**, 2010, 13 (1), Kış/Winter, s. 9-29.

Jacqueline Simpson, Steve Roud, "Memorate", **A Dictionary of English Folklore,** Oxford University Pres, 2000, p. 233.

Jeffrey Olick, "Collective Memory: The Two Cultures", **Sociological Theory,** 1999 3 (17), pp. 333-348.

Özkul Çobanoğlu, **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.

Hüsniye Kapustu, 1993, Üniversite, Öğrenci.

İrfan Çelen, Üniversite, Öğretmen.

Nuray Karaarslan, 1975, Lise, Ev Hanımı.

Yıldız Tulgar, 1989, Üniversite, Öğrenci.

Necmettin Özçelik Arşivi

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com